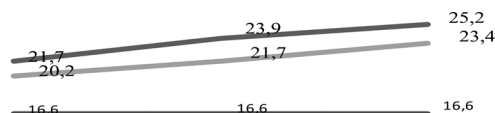


парваришланганида 21,7 % ўсимликда ўргимчаккана билан зарарланиш аломатлари аниқланди.

Кўчат қалинлигини гектарига 210 ва 280 минг туп/га қадар кўпайтирилганида, зарарланиш даражаси ортгани ҳолда 23,9 ва 25,2 % ни ташкил этди (2-чизма расм).

— Ғўза ҳамкор экинларсиз экилган (назорат)
— Ғўза ҳамда соя экини кетма-кетликда ҳамма қаторга экилган
— Ғўза ҳамда соя экини навбатлашган ҳолда алоҳида қаторларга экилган



2-чизма расм. Ғўза ўсимлигини ўргимчаккана билан зарарланиши.

Ғўза ерёнғоқ билан кетма-кетликда ҳамма қаторга экиб парваришланганида эса ўргимчаккана билан зарарланиш даражаси 140 минг туп/га кўчат қалинлигида 19,7, 210 минг туп/га да 21,6 ва 280 минг туп/га да 24,5 % дан иборат бўлди.

Шунга қарамай, ўргимчаккананинг ривожланиши дастлабки ҳолатидаёқ аниқланиб, экинларга тезкор кимёвий ишлов берилганлигидан ғўзанинг ва ҳамкор экинларнинг ўсиши ва ривожланишига ҳамда ҳосил тўплашига жиддий зарар етмади.

Хулосалар: Ғўзани соя ва ерёнғоқ экинлари билан ҳамкор экиш шароитида:

Ғўзани илдиз қурти ва трипс ҳашаротларидан зарарланиши камаяди, кўсак қуртидан зарарланиш бўйича кескин фарқланиш кузатилмайди.

Ўргимчаккана билан зарарланиш ҳавфи ортгани ҳолда, ИСО, олтингургурт кукуни билан ишлаб туриш, тизимли кимёвий ишлов ўтказиш жоиз бўлади.

Акрамжон АБДУРАҲИМОВ,
қ.х.ф.н, катта илмий ходим.,

Пахта селекцияси, уруғчилиги ва етиштириш
агротехнологиялари илмий-тадқиқот институти,
Нодирхон УСМОНОВ,
ФарПИ, ҚХМТ кафедраси ассистенти.

АДАБИЁТЛАР:

1. www.jnasci.org/JNASjournal 2014 с 315-320.
2. Методика полевых опытов с хлопчатником, СоюзНИИ. Ташкент, 1981.

УДК: 634.21.

ЎҚИНГ, ЭЪТИБОРГА ОЛИНГ

АНОРНИ ЗАРАКУНАНДАЛАРДАН ҲИМОЯЛАШ

Аннотация: Анор Ўзбекистонда қадим замонлардан бери етиштирилиб келинмоқда. Анор асосан меваси учун ўстирилади. Пишиб етилган меваси таркибида 15-19 % қанд, 1,2-2,5 % кислота бор. Анор шарбатида шифобахш темир ва кўп миқдорда танин моддалари мавжуд. Анордан медицинада турли касалликларни даволашда ишлатилади. Анорнинг ёғочи қимматбаҳо материал ҳисобланади. Анор манзарали ўсимлик сифатида ҳам ўстирилади.

Калит сўзлар: мевачилик, анор ўсимлиги, анор қурти, ширалар, зарар, ИЗММ (иқтисодий зарар миқдор мезони), биологик самарадорлик, қарши кураш, инсектицид.

Анор(Punica L) Ўзбекистонда қадим замонлардан бери бери етиштириб келинмоқда. Унинг ватани Озарбайжон, Эрон, Афғонистон ҳисобланади. Ҳозирда ўстириладиган анор ва унинг ёввойи турлари селекция йўли билан олинган. Анор асосан меваси учун ўстирилади. Пишиб етилган меваси таркибида 15-19 % қанд, 1,2-2,5 % кислота бор. Анор сокида шифобахш темир ва кўп миқдорда танин моддалари мавжуд. Анордан медицинада турли касалликларни даволашда ишлатилади. Анорнинг ёғочи қимматбаҳо материал ҳисобланади. Анор манзарали ўсимлик сифатида ҳам ўстирилади.

Республикамызда аҳолини озиқ-овқатга бўлган талабини қондириш ва мамлакат иқтисодий салоҳиятини оширишда боғдорчилик соҳасини аҳамияти катта. Маълумки, Республикамызда боғдорчиликини ривожлантириш учун унмдор тупроқ, қулай об-ҳаво шароити ҳамда суғориш шароитлари мавжуд ва ҳосилдорликни кўтариш, маҳсулот сифатини ошириш учун муҳим омиллардан бири зараркунанда ва касалликларга қарши кураш ишини тартибга солишдир. Кураш тадбирларини эса ўз вақтида тўғри башорат асосида ўтказиш, биологик ва кам захарли моддалардан оқилона

фойдаланиш асосида бажариш зарур бўлади.(1)

Таркибида шифобахш моддаларга эга бўлган анор меваларига бўлган халқ эҳтиёжини қондириш учун бу дарахтларни ва меваларини турли зарарли организмлардан ҳимоя қилишга тўғри келади. Анорга бир қатор ҳашаротлар ва ўргамчаккана зиён етказади. Ана шундай офатлардан бири анор мевахўридир.

2017-2019 йилларда Балиқчи ва Избоскан туманларида анорнинг “Қизил анор” навида тадқиқотлар олиб бордик. Ҳашаротлар биологияси ва фенологиясини ўрганиш бўйича дала кузатувларини лаборатория кузатувлари билан боғлиқ ҳолда олиб бордик. Кимёвий ишловлар қўл ва моторли пуркагичларда гектарига 1000-1400 литр ишчи суюқлик сарфлаш ҳисобида бажарилди. Ҳашаротлар билан ишлашда Бондаренко, Глушенко(1985), Захваткин(1986)ларнинг тавсияларидан, дориларни синашда эса Хўжаев (2004) нашр этган услубий қўлланмалардан фойдаландик.(2)

Тадқиқотлар жараёнида анор дарахтига зараркунандалардан анор шираси (Arhis punicae), қалқондор (Aspidiotus hederiae), анор мевахўри (Euzophera punicaella Mooze), камсток қурти (Pseudococcidae) ва касалликлардан фомопсия

ва кулранг чириш зарар келтириши маълум бўлди.

Анор мевахўри-Euzophera punicaella Mooze, (Lepidoptera, Tortricidae) оиласига киради. Андижон вилоятининг барча ҳудудларида кузатилди. Анор мевахўри етук курт ҳамда ғумбак шаклида асосан дарахт остида тўкилган мевалар ичида, пўстида, дарахтларнинг пана жойларида қишлаб чиқади.



Анор мевахўри тадқиқот олиб борган йилларимизда 6 та авлод бериб ривожланди. Бу зараркунанда курт шаклида қишловга кетиб апрель ва май ойларида ғумбакка айланди. Таҷрибаларимизни лаборатория ва дала таҷрибалари билан боғлаган ҳолда олиб бориб фенологияси ўрганилди. Балиқчи туманидаги кузатишларимизда қишловга кетган

қуртлар апрель ойининг 3 декадасидан ғумбакка айлана бошлади. Қишловдан чиққан капалаклар май ойининг 2 декадасидан бошлаб тухум қўя бошлади. Анор гуллаб, мева туга бошлагач, мевахўр капалаги мева гул косасига тухум қўйди. Тухумдан чиққан ёш қуртлар шу жойдан мева ичига кириб, яширин озикланиб ривожланди. Ғумбакка кетиш олдидан яна гул косага чиқиб ғумбакка кетди. Шу тариқа қишловгача 5-6 та авлод бериб ривожланди.

Зарари: Анор мевахўри анорнинг фақат меваси ва мева пўсти билан озикланиб зарар келтиради. Мевахўр зарарлаган мевалар чириб ёрилади ва иккиламчи микроорганизмлар фаолияти туфайли моғорлаб яроқсиз ҳолга келади. Бу анорни ҳосилдорлиги ва сифатига сезиларли таъсир қилди. Анор мевахўрининг 1 чи ва 2 чи авлодидан кейинги зарари юқори бўлди. Бу офат водий шароитидаги дарахтларнинг 95 % гача ҳосилига шикаст етказмоқда.

Анор мевахўри кўп авлод бериши ва мева ичига кириб, яширин ҳолда ривожланиши туфайли инсектицидларни қўллаш жараёнида ҳам сақланиб қолади. Тадқиқотларимизда анор мевахўри фенокалендари тузилиб, 8 марта ишлов берилди. “Альфамилин”, 17,8% сус.к, “Митак” 20% эм.к, “Два-трин” 10%эм.к, “Децис” 2,5% эм.к билан ишлов берганимизда 80-85 % назоратга нисбатан самара берди. Бундан ушбу инсектицидларни анор мевахўрига қарши тегишли меъёрда қўллаш яхши самара беради, деган хулосага келиш мумкин.

М.ЮСУПОВА, қ.х.ф.д.,
О.ТОЛИБЖОНОВ, магистр,
И.НУРМАТОВА, тадқиқотчи,
ТошДАУ Андижон филиали

АДАБИЁТЛАР:

1. Ш.Т.Хўжаев, С.Мирзаева, М.Юсупова, А.Жамалов, Анор ва анжирни зараркунандалардан уйғунлашган ҳимоя қилиш бўйича тавсиялар. Тошкент. 2008 й.
2. Ш.Т.Хўжаев, Ўсимликларни зараркунандалардан уйғунлашган ҳимоя қилишнинг замонавий усул ва воситалари. Тошкент. 2015 й.

УЎТ: 635.657:631.52:632.4

ЎҚИНГ, ЭЪТИБОРГА ОЛИНГ

НҲХАТ НАВ НАМУНАЛАРИ ТИЗМАЛАРИДА ЭКИШ МУДДАТЛАРИ ЎЗГАРИШИНING АСКОХИТОЗ КАСАЛЛИГИ БИЛАН ЗАРАРЛАНИШИГА ВА ҲОСИЛДОРЛИГИГА ТАЪСИРИ

Annotation: This article presented results of researches that influence of sowing time and weather conditions the damaging from ascochuta blight and yielding of local chickpea (*Cicer arietinum* L.) varieties and samples on the rainfed conditions of Uzbekistan.

Эрта муддатларда экилганда об-ҳаво серёгин ва ҳаво нисбий намлиги юқори бўлган йилларда нўхат навларининг аскохитоз билан зарарланиши кўпроқ кузатилади (даврига қараб 13-87 % ҳосил йўқотилади) ва ўсимлик эрта зарарланганда эса бутунлай нобуд бўлади[6].

Кўп йиллик тадқиқотлар натижасида маълум бўлдики, аскохитоз касаллигини келтириб чиқарувчи замбуруғ (*Ascochyta rabiei*) ўсимлик қолдиқлари ва зарарланган уруғларда пикнидоспора ҳолида қулай шароитлар таъсирида ривожлана бошлайди. Бу касаллик далада ҳар жойда ўчоқ шаклида пайдо бўлиб, ҳаво ҳарорати 22-28°C ва нисбий намлиги 65 % дан юқори бўлганда шамол ёрдамида тез тарқалади [5].

Собик Ўзбекистон Ғаллачилик ИТИда (ҳозирги ДДЭИТИ

Ғаллаорол илмий-таҷриба станцияси) 1979-1980 йиллар мобайнида Олейник П.П, Холбаев А.Х, Эргашев Н.Э, (1987) ўз тадқиқотларида ўрганган нўхат нав намуналаридан Ҳиндистонга оид 2022, 2021, 2008, 1972; Испанияга оид 1969, 1972, 1973, 1963 нав намуналари аскохитоз касаллигига чидамли деб танлаб олинган[7]. 1981 йилда апрель ва май ойларида ёгингарчилик кўп бўлганлиги сабабли аскохитоз касаллиги кучли ривожланган. Бунинг оқибатида рақобат нав синови майдонида ўрганилган 16 та навлардан 11 таси аскохитоз касаллиги билан кучли зарарланган. “Юлдуз”, “Ўзбекистон-8”, “Милютин-6” навлари бутунлай нобуд бўлган. 2720, 2767 нав тизмаларида аскохитоз касаллигига чидамлилиги натижасида барқарор ҳосил олишга эришилган.